

Мостова Т. Д. кандидат психологічних наук
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
<https://orcid.org/0000-0002-3478-7652>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПСИХОТЕРАПІЇ НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

У статті здійснено критичний аналіз основних психологічних підходів до проблеми наркоманії: біхевіорального, психоаналітичного когнітивного, системного, гуманістичного, екзистенційного, теорії транзактного аналізу, онтосуб'єктного підходу. Їх змістовний аналіз дав можливість побачити багатоаспектність проблеми та припустити, що в рамках існуючих сьогодні напрямків у психології жодна з теорій чи концепцій повністю не пояснюють феномени, пов'язані з виникненням наркотичної залежності, що перешкоджає розробці методів їх діагностики, лікування та профілактики. На підставі онтосуб'єктного підходу (В.С. Березін, К.С. Лисецький) розроблено структурну психодіагностичну модель особистості з наркотичною залежністю.

Ключові слова: наркотична залежність; біхевіоральний; психоаналітичний; когнітивний; системний; гуманістичний; екзистенційний; теорії транзактного аналізу; онтосуб'єктний підхід.

Вступ. Актуальність проблеми наркоманії останнім часом не викликає сумніву. Залежність від психоактивних речовин є міждисциплінарною проблемою, яка потребує адекватного рішення. В цілому, можна погодитися з В.В. Валентик [2], який стверджує що, існує теоретична та концептуальна нерозробленість проблеми наркотичної залежності. Відсутність сучасної, об'єднуючої концепції наркотичної залежності, стримує ефективне здійснення наукових досліджень, перешкоджає розробці методів їх діагностики, лікування та профілактики. Однією з причин є відсутність чіткої науково-психологічної концепції наркозалежної особистості і, як наслідок, недостатність знань про психологію наркозалежності.

Мета дослідження – проаналізувати різні наукові підходи до розуміння проблеми наркотичної залежності у психології і розробити структурну психодіагностичну модель особистості з наркотичною залежністю.

Методи дослідження – Теоретичний аналіз, індукція, абстрагування, узагальнення, систематизація.

Теоретичне підґрунтя. Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів виявив неоднозначність та суперечливість концепцій наркотичної залежності. З погляду психології наркотична залежність визначається як постійне,

хронічне та інтенсивне використання конкретного патерну поведінки, що виходить (або вже вийшов) з-під контролю індивіда. Формування та розвиток наркотичної залежності є безперервним процесом, який має початок, індивідуальний перебіг (з посиленням залежності) і результат [7]. в межах біопсихосоціальної парадигми, центральною ланкою якої є визначення наркотичної залежності як багатовимірного конструкту, що включає сукупність когнітивних, емоційних, поведінкових, фізіологічних і біохімічних феноменів.

Більшість дослідників сфокусували свій погляд на пошуках причин наркотизації (С.П. Генайло, В.В. Гульдман, Н.В. Дмитрієва, А.М. Корсун, Н.С. Курек, А. Лешнер, О.Л. Романова) та багато вчених пояснюють феномен наркотизації через базові психологічні особливості наркозалежних (О.О. Кочарян) та індивідуально – типологічних особливостей, факторів особистісної схильності до наркоманії (В.С. Битенський, Ю.В. Валентик, О.В. Зиков, А.Є. Личко, В.В. Макаров, І.М. П'ятницька), а також психологічних наслідків вживання наркотиків (С.В. Березін, І.С. Болотовський, Н.А. Грінченко, К.С. Лисецький, А.Є. Личко, І.М. П'ятницька). Більшість сучасних досліджень, присвячених особистості наркозалежного, спрямовані на визначення

характерологічних рис (В.Д. Менделевич, А.Д. Асеева) особистісних особливостей, (К.С. Лисецький, А.А. Жарких), емоційних станів (С.В. Михайлів), емоційно-особистісної сфери (И.Н. Польшакова). У наявних дослідженнях не реалізований в достатній мірі системний підхід до наркозалежної особистості як сукупності індивідуально-типологічних і особистісних особливостей, що забезпечує функцію, яка їх пов'язує, дозволяє скоротити розрив між біологічними, психічними і соціальними феноменами. Саме тому слід розглянути психологічні підходи до проблеми наркоманії [4; 8].

Результати і обговорення. Аналіз основних психологічних підходів до проблеми наркотичної залежності дозволив констатувати, що прихильники біхевіористичного підходу (Л.С. Фрідман, Н.Ф. Флемінг, С.Є. Хайман [14]) відстоюють думку про безперервний вплив на людину його соціального оточення та припускають, що порушення у поведінці можуть формуватися під впливом інших. Так В.І. Рерке встановив, що об'єднання наркоманів у групи є однією із соціальних потреб, властивої наркоманії, а членів групи об'єднує необхідність видобувати наркотик [10]. Однак, у деяких дослідженнях дані результати не підтвердилися: існують підлітки, які живуть у несприятливих матеріальних, сімейних умовах, у них є постійний контакт з наркоманами і вони залишаються стійкими до наркотичного захоплення та не стають наркозалежними (С.В. Березін [1]).

Дослідження наркоманії у межах психоаналітичного підходу розкривають: з одного боку взаємозв'язок особистісних розладів та депресій у осіб із наркотичною залежністю, з іншого - пояснюють виникнення залежності через дефекти у психосексуальному дозріванні, наштотуху до сприймання залежності саме як регресії, яку можна зупинити шляхом усунення цієї регресії (N. Lesswing).

Сьогодні багато психоаналітиків вважають, що головним в адиктивній поведінці є не імпульс саморуйнування, а дефіцит адекватної інтерналізації батьківських фігур і, як наслідок, порушення здатності до самозахисту. Страждання, які залежні особи намагаються полегшити за допомогою наркотиків,

відображають базові труднощі у сфері саморегуляції, що включає чотири основні аспекти людського життя: почуття, самооцінку, особисті стосунки та турботу про себе. Залежність від наркотиків, таким чином, можна розглядати як адаптивну поведінку, спрямовану на те, щоб полегшити біль, спричинений афектами, і на деякий час підвищити здатність володіти собою та функціонувати [3].

Адекватність психоаналітичних концепцій наркоманії та ефективність психоаналітичних методів неодноразово ставилися під сумнів S. Cohen. Відповідно, С.В. Березину наркоманія розвивається на основі виникаючої психічної напруги в підлітковому віці у спілкуванні між дорослим і дитиною та/або в підлітковому середовищі. Саме у сфері відносин, вперше виникає підґрунтя для розвитку наркоманії. Отже, психоаналітичний підхід працює із «причиною причини», але з самої причиною [1; 7].

У рамках когнітивного підходу пояснення причин та наслідків наркоманії базується на концепції локуса контролю. Так, на думку М. Раттера, одні люди приписують свій спосіб дій внутрішнім причинам, інші пояснюють його зовнішніми обставинами. Наркозалежні приписують свій спосіб дій зовнішнім обставинам і впевнені в тому, що вони вживають наркотичні речовини з вини інших людей або через випадок. Тому однією з причин, чому вони продовжують вживати наркотики та не виходять у тривалу ремісію, є відсутність внутрішнього контролю. Представники когнітивного спрямування відзначають також низький контроль над імпульсами у наркозалежних, низьку самооцінку та погану переносимість фрустрації. Негативний емоційний фон, особливі поведінкові реакції, притаманні наркозалежним в більшості випадків визначаються установками, прихованими когнітивними схемами, сформованими в результаті минулого досвіду [1].

Когнітивний підхід дійсно допомагає розкрити багатограність взаємодій між людиною і ситуаціями, що виникають, але його представники, однак, замовчують те, чому один схильний бачити причину своєї поведінки у собі, а інший - в інших.

У теорії Е. Берна немає чіткого визначення та розуміння сутності

наркоманії, але відповідно до теорії трансактного аналізу наркоманія може бути розглянута і як гра, в якій кожен учасник (це можуть бути члени сім'ї, що оточують, «рятують» організації) займає певну позицію. У грі кожен ніби отримує певну вигоду, але її учасники в таких умовах не можуть розвиватися, змінюватися, а отже, не мають можливості вирішувати цю проблему, робити те, що могло б призвести до одужання. Такі взаємини фіксують психічну залежність від наркотиків. Зазначимо у зв'язку з цим дуже продуктивну для трансактного аналізу як терапевтичного спрямування думка В.А. Петровського у тому, що «гра постає як спосіб самопізнання, як спосіб досягнення спонтанності при одночасному прагненні щирості і неможливості її досягти» [9].

З позицій системного підходу наркоманію визначають як системний комплекс, який включає різні за своєю природою, рівнем та динамікою елементи. В рамках системної сімейної психотерапії наркоманія розглядається як "сімейна проблема" N. Lesswing, R. Dougherty [8]. Наркоман «залучає» до хвороби всіх близьких йому людей, у яких формується співзалежність. Вона, своєю чергою, перешкоджає адекватному сприйняттю дійсності, спотворює характер внутрішньосімейної взаємодії і, в такий спосіб, фіксує психічну залежність. У рамках сімейного підходу підкреслюється, що фактори формування та фіксації залежності від наркотичних речовин різні як за способом походження та функціонування, так і за своєю структурною складністю та спрямованістю. Системний підхід має значні перспективи в аналізі наркоманії як складного та багаторівневого явища. Разом про те, С.В. Березін, К.С. Лисецький, Є.А. Назаров зазначають, що системний аналіз наркоманії неминуче призводить до усвідомлення того, що фактори формування та фіксації залежності від наркотичної речовини різні як за способом походження та функціонування, так і за своєю структурною складністю та «спрямованістю» та погоджуються з В.А. Петровським що, «наркоманія як системний феномен немає загального телеологічного підстави». Ця думка В.А. Петровського цілком підтверджується зробленим ним спостереженням, відповідно до якого

наркоманія «не має і результуючої терапії» [1; 9]. Таким чином, у разі наркоманії вчені стикаються з особливими системами, специфічними особливостями яких не знайшли відображення в дослідженнях з системної проблематики.

Наркотична залежність в роботах У. Франкла сприймається як реакція на екзистенційну фрустрацію. В. Франкл запропонував концепцію екзистенційного вакууму, де аргументовано стверджував, що ми, по суті, маємо справу вже з фрустрацією не сексуальних потреб, як у часи З. Фрейда, і з фрустрацією екзистенційних потреб. Розглядаючи умови існування у суспільстві як умови зі зниженими вимогами, що позбавляють людей напруги, він наводить описи здорових та нездорових форм його створення. Здорові форми – спорт, нездорові – пристрасть до наркотиків, які приймають молоді люди з метою отримати «кайф» або струс. В. Франкл стверджує: якщо людина не має сенсу життя, здійснення якого зробило б його щасливим, він намагається домогтися відчуття щастя в обхід здійснення сенсу, зокрема, за допомогою хімічних препаратів. Таким чином, В. Франк причину наркоманії пов'язує з відчуттям втрати сенсу. Тому пацієнт, на його думку, страждає не так від почуття неповноцінності, як від глибокого почуття втрати сенсу життя, яке пов'язане з відчуттям порожнечі свого буття, що можна позначити (визначити) як екзистенційний вакуум. Руйнування багатовікових традицій, повсюдна інфляція нових, штучно насаджених цінностей, повалення багатьох загальнолюдських орієнтирів — все це характерно для сучасності і створює ту духовну порожнечу, яка легко заповнюється гедоністичним змістом. В. Франкл вважав, що якщо людина не має сенсу життя, здійснення якого зробило б його щасливим, він намагається домогтися здійснення цього щастя в обхід здійснення сенсу, зокрема, за допомогою хімічних препаратів [цит. по 13].

Є. Фромм розглядав вживання наркотиків як своєрідний протест проти соціального насильства і нудьги, як окремих випадок культу споживання серед молоді, отже, мотивом прилучення до наркотиків служить прагнення "споживати щастя у вигляді", як товар [15].

До екзистенційної психології тісно примикають гуманістичні теорії. Так, А.

Маслоу оперує поняттями Б (буттєвих) та Д (дефіцитарних) цінностей, відповідно до яких «хороші» зовнішні умови в школі, сім'ї і т.д. можуть бути визначені як спрямовуючі до психологічного здоров'я або до буттєвих цінностей: істина, добро, краса, життєвість та ін. які характеризують корисність, бажаність, прийнятність для будь-яких цілей (аномальний, асоціальний розвиток). Отже, принципи та цінності здорової особистості та наркозалежної різняться по сприйняттю фізичного, соціального, власного психологічного світу, організація якого пов'язана з індивідуальною системою цінностей (буттєвих та дефіцитарних) [6].

У теорії особистості К. Роджерса центральним поняттям є «реальне я», тобто ті уявлення, які людина має про саму себе, свої сприйняття, цінності, почуття, установки. На думку Роджерса, з одного боку, індивідуум прагне привести у відповідність до цих уявлень про себе (зі своїм «реальним я») якнайбільше своїх зовнішніх переживань. З іншого боку, він намагається зблизити уявлення про себе з тими глибинними переживаннями, які становлять його «ідеальне я». Однак під тиском зовнішніх обставин або у разі тиску, цінностей, установок, які віддаляють його «реальне я» від «ідеального», відповідність між ними може бути і не досягнуто. Результатом такої невідповідності «реального я» та «ідеального я» є тривога, порушення психологічної адаптації, соціальна незрілість, емоційні розлади, аномальна поведінка, у тому числі й адиктивна.

Одні з ключових місць теорії особистості К. Роджерса займають поняття самості і самоактуалізації. Самість чи Я - концепція - це сукупність уявлень людини про себе, які є результатом досвіду і безперервно змінюються протягом життя. Самоактуалізація визначається як прагнення особистості до зростання та розвитку відповідно до початково закладених у ній потенційних можливостей. Тенденція до самоактуалізації яскраво проявляється в людини є ознакою особистісного благополуччя. Самоактуалізуєма особистість має низку специфічних характеристик: відкритість новому досвіду, віру у свій організм, внутрішній локус контролю (самостійність, незалежність, відповідальність), прагнення існувати у

процесі (зростання та розвитку). Нормальна (здорова) особистість відносно близька до ідеалу особистості, що самоактуалізується. У аномальної особистості процес самоактуалізації заблокований і існує лише можливість [11].

Таким чином, розуміння природи наркоманії та провокуючого чинника формування залежності в гуманістичному та екзистенційному підходах пов'язане з несформованістю ціннісно-сміислової сфери, а саме індивідуальних цінностей та смислів, що визначають падіння суб'єктивної цінності морального та фізичного здоров'я.

Аналізуючи підходи до оцінки особистості наркозалежного з позиції психології здоров'я К.А. Хохлова виділяє нозоцентричну чи патопсихологічну модель, прийняту в клінічній психології та патопсихології та нормоцентричну чи психогігієнічну модель, що є одним із підходів до опису особистості з погляду парадигми психології здоров'я [16].

Патопсихологічна модель, на думку К.А. Хохловой, акцентує увагу до етіології наркотичної залежності, вивчаючи деякі умовно «внутрішні» (біологічні, психологічні) чи «зовнішні» (соціальні, культуральні, екологічні) чинники, сприяють аномальному розвитку особистості. Уявлення про особистість наркозалежного складаються на основі різнобічних даних клініко-психологічної та експериментально-психологічної діагностики особливостей психічних процесів та інтелекту, емоційних станів, мотивації, індивідуально-типологічних та особистісних властивостей, системи цінностей та ін. Дослідження В.С. Битенського, Н.В. Дмитрієвої, Ц.П. Короленка, А.Є. Личко, Д.В. Четверікова, Б.Г. Херсонського, В.А. Шабанова та ін об'єднує те, що вони відображають патогенні фактори та механізми розвитку особистості, що порушують нормальне перебіг онтогенетичного розвитку.

У патопсихологічній моделі найпоширенішим методом оцінки типологічних властивостей є Г. Айзенка EPQ, EPI, оцінки процесів збудження-гальмування в ЦНС – тест-опитувальник Я. Стреляу. Для оцінки особливостей особистості наркоманів використовують адаптовані варіанти опитувальника MMPI, і навіть його коротка російськомовна

адаптована версія СМОЛ, розроблена Л.Н. Собчик.

Психогігієнічна модель розглядає наркозалежність як наслідок низького рівня адаптаційного потенціалу особистості, неадекватної реалізації потреб, проблемного проходження особистістю основних вікових криз та загалом низького рівня психологічного здоров'я особистості [16]. Центральними поняттями психогігієнічної моделі є поняття неоабілітації та саногенного потенціалу. Термін неоабілітація (neo - нові, ability - здібності), на думку представників даного підходу, найбільш адекватно відображає процес розвитку нових для особистості наркозалежних психологічних властивостей в результаті терапевтичного впливу, що виправдано внаслідок початкового дефіциту адаптаційних психологічних здібностей, властивого наркозалежним.

Саногенний потенціал є інтегральною особистісною характеристикою, що відбиває здібності особистості до підтримки гомеостазу з навколишнім середовищем, до самоорганізації та розвитку та характеризує здібності особистості до підтримки та розвитку здоров'я на всіх рівнях її організації. Диференціація саногенного та адаптивного потенціалу особистості дозволяє вдосконалити підхід до прогнозування динаміки особистісних змін наркозалежного у терапевтичному процесі. Саногенний потенціал є системною освітою, що найбільш адекватно відображає ресурси конструктивної адаптації особистості наркозалежного, що розвиваються в неоабілітаційному процесі. Рівневі та структурні характеристики саногенного потенціалу особистості наркозалежного, а також їх динаміка виступають основними критеріями прогнозу перебігу неоабілітаційного процесу. Структуроутворюючим, центральним компонентом саногенного потенціалу особи наркозалежних є адаптивні здібності особистості. Ця характеристика, згідно з К.А. Хохлова, тісно пов'язана з мотивацією наркозалежного, і її рівень є одним з основних критеріїв прогнозу перебігу неоабілітаційного процесу, так як автор проводить порівняльний аналіз динаміки реабілітаційного процесу у осіб, які добровільно проходять реабілітацію і з примусу [16].

Отже, даний підхід наголошує на дослідженні зовнішніх і внутрішніх саногенних факторів, що сприяють підвищенню рівня психологічного здоров'я. Складовими саногенного потенціалу особистості є внутрішня гармонія, психологічна стійкість та суб'єктивне благополуччя особистості.

Суб'єктність є основним поняттям онтосуб'єктного підходу. Термін суб'єктність позначає цілу низку психічних явищ, які, по-перше, у сукупності мають певну спрямованість, по-друге, відповідально та персонально вибираються суб'єктом, по-третє, мають чуттєво-тілесну локалізацію. Суб'єктність особистості можна охарактеризувати поняттям «напряма» В.А. Петровського [9], яке позначається як потяг до продовження, як форма самоцінної, самоцінної активності людини, яка є єдністю переживань «хочу» і «могу» у дії, що продовжує надлишкові можливості. «Дефіцит суб'єктності» можна трактувати в термінах «вивчена безпорадність» (В. Ротенберг), «недовіра до себе» (Т.П. Скрипкіна), а також «конфліктність», «психологічна нестійкість», «онтологічна невпевненість» (Р.Д. Ленг) [5].

Як основні атрибути суб'єктної особистості виступають спонтанність, як мимовільна активність суб'єкта, структурність, як ієрархічне підпорядкування потреб, мотивів і цінностей у внутрішній суб'єктивній реальності та автономність, як відносна незалежність особистості при змінах зовнішньої об'єктивної реальності.

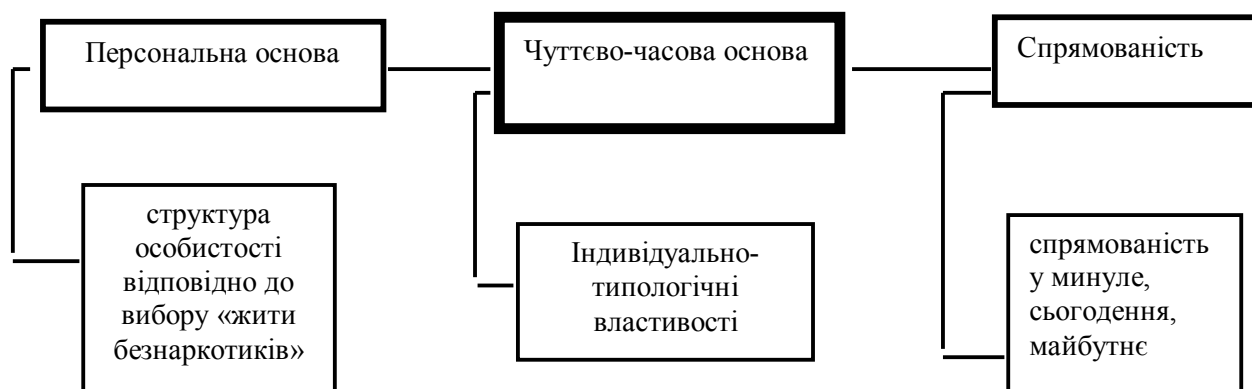
Зазначені атрибути суб'єктності забезпечують досягнення особистістю «онтологічної цілісності» на протигагу «онтологічній ентропії». «Онтологічна ентропія», що виявляється на емоційному рівні як генералізована незадоволеність; на когнітивному рівні — як нереалізована задача дорослішання, що ідентифікується в уявленнях про себе як слабке, невпевнене, нездатне. Генералізована незадоволеність у сукупності з нереалізованими завданнями дорослішання є в онтосуб'єктній моделі психологічною причиною наркоманічної залежності. «Онтологічна цілісність» проявляється у динаміці узгодженості внутрішньої суб'єктивної та зовнішньої об'єктивної реальності. Внутрішня

суб'єктивна реальність представлена когнітивним, емоційним та тілесним компонентами «Я-концепції», зовнішня реальність – міжперсональними взаємодіями, які можна трактувати поняттям «соціальний атом», взаємодіями у субкультурному просторі та фізичною, тілесною взаємодією.

Одним із важливих положень онтосуб'єктної моделі є прояв суб'єктності з опорою на внутрішньоособистісну систему самопідтримки пропорційно до ступеня заданої невизначеності. Цілісність особистості можна уявити як динамічну узгодженість різних представленостей «Я» у ситуаціях онтологічної невизначеності, яка переживається як самототожність. Психологічно цілісність переживається як сполученість дії, відчуження та усвідомлення того, що відбувається без фізичної та психічної напруги. Її характеризує миттєва сенсорна інтерпретація онтологічних змін у процесі життєдіяльності людини нарівні з когнітивною, за повної відсутності занепокоєння та нудьги. У наркоманів

справжня цілісність не настає ніколи, тому що особистість не може стати причиною себе. Справжня цілісність відновлюється і переживається ситуації невизначеності, коли особистість виявляє свою суб'єктність, дорослішає, розвиває свою «Я-концепцію». Як відомо, наркотичне сп'яніння змінює в організмі людини психофізичну чутливість, «розчиняє» хронічні напруження, як у чуттєвій, так і в тілесній сфері. Це відкриває доступ до переживання стану надлишкових можливостей та «організмної цілісності» особистості. Онтосуб'єктна модель (В.С. Березін, К.С. Лисецький) визнає мультипричинність та монотивність виникнення наркотичної залежності. Як основний мотив, що породжує цикл психічної залежності виступає прагнення до самоцінного переживання могутності, що не має на те причин.

На підставі онтосуб'єктного підходу (В.С. Березін, К.С. Лисецький) розроблено структурну психодіагностичну модель особистості з наркотичною залежністю (мал. 1).

Мал. 1. Психодіагностична модель дослідження особистості наркозалежного

Відповідно до представленої моделі індивідуально-типологічні особливості особистості розглядаються як тілесно-часова основа суб'єктності, що детермінує персональну основу і спрямованість особистості на минуле, теперішнє, майбутнє [1]. У попередньому нашому дослідженні був представлений короткий огляд дослідження індивідуально-типологічних особливостей в рамках одеської наукової школи «Психологія часу», який показав, що виділений Б.Й. Цукановим «т - тип» індивіда (власна одиниця часу) є параметром, що визначає

тип темпераменту і психологічні особливості індивіда і особистості. Вказано, що ця психодинамічна типологія осіб важлива для проведення адекватного психологічного аналізу конкретної особистості, її поведінки і діяльності, і власне професійний психологічний аналіз людини повинен починатися саме з визначення і інтерпретації типу темпераменту і пов'язаних з ним психодинамічних проявів інших властивостей особистості (В.В. Рибалко) [12; 17].

Питання психології

Психодіагностична модель передбачає дослідження індивідуально-типологічних особливостей особистості наркозалежного її тау – типу як чуттєво-часової основи суб'єктності, дослідження структури особистісних рис, інтегрованих вибором «жити без наркотиків» як персональної основи суб'єктності. Дослідження спрямованості особистості щодо її звернення до минулого, сьогодення, майбутнього.

Висновки. Таким чином, наведений короткий, але змістовний аналіз дає змогу побачити багатоаспектність проблеми та зробити висновок, що в рамках існуючих сьогодні напрямів в психології: біхевіорального, психоаналітичного когнітивного, системного, гуманістичного, екзистенційного, теорії трансактного аналізу, жодна з теорій чи концепцій повністю не пояснюють феномени,

пов'язані з виникненням наркотичної залежності. Саме тому, у рамках психології часу та онтосуб'єктного підходу запропоновано психодіагностичну модель дослідження особистості наркозалежного, що відкриє простір для розробки методів діагностики, лікування і профілактики наркозалежної особистості, спрямованих на відновлення повноцінних та взаємоадекватних відносин індивіда та суспільства, включення індивіда до суспільно корисне та здорове життя, що забезпечує йому умови самореалізації. Потенціал та можливості онтосуб'єктного підходу відкривають шляхи дослідження зовнішніх і внутрішніх саногенних факторів, що сприятимуть підвищенню рівня психологічного здоров'я та вдосконалити підхід до прогнозування динаміки особистісних змін наркозалежного у терапевтичному процесі.

Список використаних джерел

1. Березін С.В. К.С. Лисецький, Є.А. Назаров Психологія наркотичної залежності та співзалежності. [Монографія]. - М.: МПА, 2001. - 212 с.
2. Валентик Ю.В. Підстави саногенетичної терапії в залежності від психоактивних речовин. Наркологія. 2004. № 1. - С. 65-66
3. Даулінг С. Психологія та лікування залежної поведінки. М.: Незалежна фірма "Клас". - 2000. - 240 с.
4. Кочарян О. С. Особливості „Я”-концепції наркозалежної особистості / О. С. Кочарян, М. В. Савіна, В. В. Слюсар, М. О. Антонович. Медична психологія 2018. Т. 13, № 2. С. 66-71. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2018_13_2_17.
5. Лисецький К.С. Психологічна залежність як «Жага цілісності» (онтосуб'єктний підхід) Психологічні дослідження. - Самара, Вид-во: "Універс-Груп", 2006. - Випуск 3. - 244 с. ; с. 150.
6. Маслоу А. Нові рубежі людської природи. М.: Сенса, 1999. - 425 с.
7. Мостова Т.Д. Психологічні основи адиктивної поведінки у системі освіти: навчально-методичний посібник /Т.Д. Мостова // Одеса: Астропринт – 2020. – 101 с.
8. Мостова Т.Д. Виявлення особистісних особливостей наркозалежних, які детермінують динаміку процесу ресоціалізації / Т.Д. Мостова. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій, 44 (2), 64-72. <https://doi.org/10.37203/kibit.2020.44.09>
9. Петровський А.В. Особистість у психології: парадигма суб'єктності: навчальний посібник [для студентів вузів]. - Ростов-на-Дону: Фенікс. - 1996. - 512 с.
10. Рерке В. І. Психолого-педагогічні умови попередження підліткової наркоманії: теорія та практика. - Іркутськ: Вид-во ГОУ ВПО «ІГПУ», 2008. - 318 с.
11. Роджерс К. Погляд на психотерапію. Становлення людини. - М.: Аспект-Прес, 1994. - 372 с.
12. Рибалка В.В. Теорії особистості вітчизняної психології та педагогіки: навчальний посібник. - Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. - 575 с.
13. Франкл У. Людина у пошуках сенсу життя [заг. ред. Л. Я. Гозмана та Д. А. Леонтьєва]. - М.: Прогрес, 1990. - 368с.
14. Фрідман Л.С., Флемінг Н.Ф., Хайман С.Є. Наркологія. М.: Вид-во «Біном» СПб. : Вид-во «Невський діалект». 1998. - 318 с.
15. Фромм Е. Анатомія людської деструктивності. М.: Педагогіка, 1994. - 287с.
16. Хохлова Ксенія Олександрівна Характеристики саногенного потенціалу особистості наркозалежних: Дис... канд. психол. наук: 19.00.04. - СПб., 2007. - 234 с.
17. Цуканов Б.І. Час у психіці людини. – Одеса. : Астропринт, 2000. - 220 с.

References

1. Berezin S.V. K.S. Liseč'kij, Є.A. Nazarov Psihologiya narkotičnoї zalezhnosti ta spivzalezhnosti. [Monografiya]. [Psychology of drug addiction and interdependence.] - M.: MPA, 2001. - 212 s. (inRussian).
2. Valentik Yu.V. Pidstavi sanogenetičnoї terapiї v zalezhnosti vid psihoaktivnih rečov. [Basics of sanogenetic therapy depending on psychoactive substances.] Narkologiya. 2004. № 1. - S. 65-66 (in Ukrainian).
3. Dauling S. Psihologiya ta likuvannya zalezhnoї povedinki. [Psychology and treatment of addictive behavior.] M.: Nezalezhna firma "Klas". - 2000. - 240 s. (inRussian).
4. Kocharyan O. S. Osoblivosti „Ya”-konceptii narkozalezhnoї osobistosti [“I” -concepts of drug addiction] / O. S. Kocharyan, M. V. Savina, V. V. Slyusar, M. O. Antonovich. Medichna psihologiya 2018. T. 13, № 2. S. 66-71. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2018_13_2_17. (in Ukrainian).
5. Liseč'kij K.S. Psihologična zalezhnist' yak «Zhaga cilisnosti» (ontosub'ektnij pidhid) [Psychological dependence as "Thirst for integrity" (ontosubjective approach)] Psihologični doslidzhennya. - Samara, Vid-vo: "Univers-Grup", 2006. - Vipusk 3. - 244 s. ; s. 150. (inRussian).
6. Maslou A. Novi rubezhi lyuds'koї prirodi. [New frontiers of human nature.] M.: Sens, 1999. - 425 s. (inRussian).
7. Mostova T.D. Psihologični osnovi adiktivnoї povedinki u sistemi osviti: navchal'no-metodičnij posibnik [Psychological foundations of addictive behavior in the education system: a textbook.] /T.D. Mostova // Odesa: Astroprint – 2020. – 101 s. (in Ukrainian).
8. Mostova T.D. Viyavlennya osobistisnih osoblivostej narkozalezhnih, yaki determinuyut' dinamiku procesu resocializacii [Identification of personal characteristics of drug addicts that determine the dynamics of the resocialization process] / T.D. Mostova. Visnik Kiivs'kogo institutu biznesu ta tekhnologij, 44 (2), 64-72. <https://doi.org/10.37203/kibit.2020.44.09> (in Ukrainian).
9. Petrovs'kij A.V. Osobistist' u psihologii: paradigma sub'ektnosti: navchal'nij posibnik [dlya studentiv vuziv]. [Personality in psychology: the paradigm of subjectivity: a textbook] - Rostov-na-Donu: Feniks. - 1996. - 512 s. (inRussian).
10. Rerke V. I. Psihologo-pedagogični umovi poperedzhennya pidlitkovoi narkomanii: teoriya ta praktika. [Psychological and pedagogical conditions for the prevention of adolescent drug addiction: theory and practice.] - Irkutsk: Vid-vo GOU VPO «IGPU», 2008. - 318 s. (inRussian).
11. Rodzhers K. Poglyad na psihoterapiyu. Stanovlennya lyudini. [A look at psychotherapy. Human development] - M.: Aspekt-Pres, 1994. - 372 s. (inRussian).
12. Ribalka V.V. Teorii osobistosti vitchiznyanoi psihologii ta pedagogiki: navchal'nij posibnik. [Theories of personality of domestic psychology and pedagogy: a textbook.] - Odesa: Bukaev Vadim Viktorovich, 2009. - 575 s. (in Ukrainian).
13. Frankl U. Lyudina u poshukah sensu zhittya [zag. red. L. Ya. Gozmana ta D. A. Leont'eva]. [Man in search of meaning in life] - M.: Progres, 1990. - 368s. (inRussian).
14. Fridman L.S., Fleming N.F., Hajman S.C. Narkologiya. [Addiction.] M.: Vid-vo «Binom» SPb. : Vid-vo «Nevs'kij dialekt». 1998. - 318 s. (inRussian).
15. Fromm E. Anatomiya lyuds'koї destruktivnosti. [Anatomy of human destructiveness.] M.: Pedagogika, 1994. - 287s. (inRussian).
16. Hohlova Kseniya Oleksandrivna Charakteristiki sanogenogo potencialu osobistosti narkozalezhnih: Dis... kand. psihol. nauk: 19.00.04. [Characteristics of the sanogenic potential of the personality of drug addicts] - SPb., 2007. - 234 s. (inRussian).
17. Cukanov B.I. Chas u psihici lyudini. [Time in the human psyche.] – Odesa. : Astroprint, 2000. - 220 s. (in Ukrainian).

Резюме

*Мостовая Т. Д. кандидат психологических наук
Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова*

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПСИХОТЕРАПИИ НАРКОТИЧЕСКОЙ ЗАВИСИМОСТИ

В статье проведен критический анализ основных психологических подходов к проблеме наркомании: бихевиорального, психоаналитического когнитивного, системного, гуманистического, экзистенциального, теории транзактного анализа, онтосубъектного подхода.

Их содержательный анализ дал возможность увидеть многоаспектность проблемы и предположить, что в рамках существующих сегодня направлений в психологии ни одна из теорий или концепций полностью не объясняет феномены, связанные с возникновением наркотической зависимости, что препятствует разработке методов их диагностики, лечения и профилактики. На основании онтосубъектного подхода разработана структурная психодиагностическая модель личности с наркотической зависимостью.

Ключевые слова: наркотическая зависимость; бихевиоральный; психоаналитический; когнитивный; системный; гуманистический; экзистенциальный; теории транзактного анализа; онтосубъектный подход.

Summary

Mostova T. D. Candidate of Psychological Sciences
Odessa I.I. Mechnikov National University

MODERN APPROACHES TO DRUG ADDICTION PSYCHOTHERAPY

Introduction The urgency of the problem of drug addiction in recent years is beyond doubt. Addiction to psychoactive substances is an interdisciplinary problem that needs to be adequately addressed. One of the reasons is the lack of a clear scientific and psychological concept of drug addiction and, as a consequence, lack of knowledge about the psychology of drug addiction.

Purpose Analyze different scientific approaches to understanding the problem of drug addiction in psychology and develop a structural psychodiagnostic model of a person with drug addiction.

Methods Theoretical analysis, induction, abstraction, generalization, systematization.

Originality The possibilities of the ontosubjective approach have been revealed, which emphasizes the study of external and internal sanogenic factors that contribute to improving the level of psychological health. Components of the sanogenic potential of the individual are inner harmony, psychological stability and subjective well-being of the individual. Differentiation of sanogenic and adaptive potential of the individual allows to improve the approach to predicting the dynamics of personal changes of the addict in the therapeutic process.

Conclusion In the article there was fulfilled a critical analysis of the main psychological approaches to the drug addiction problem: behavioral, psychoanalytic cognitive, systemic, humanistic, existential, the theory of transactional analysis, ontosubjective. Their profound analysis made it possible to see the multidimensional nature of the problem and presume the fact that within the current psychology trends, none of the theories or concepts explains the phenomena connected with the emergence of drug addiction. This fact completely prevents the developing of methods for drug addiction diagnosis, treatment and prevention. On the ontosubjective approach basis (VS Berezin, KS Lysetsky) the structural psychodiagnostic model of drug addicted persons was educed.

Keywords: drug addiction; behavioral; psychoanalytic; cognitive; systemic; humanistic; existential; theories of transactional analysis; ontosubjective approach.

Recelved/Поступила: 27.11.21.